

מקום טוב באמצע

גרמנית — שפה קרובה, אך בעלת מיבטא שונה לגמרי. משובש איכשהו.

התחילה שיחה, והתברר שהשכן שלנו הוא מברזיל. בעל האסינדה (חווה) גדולה. הוא מגדל טבק, סוכר וגידולים אחרים. הוא ואשתו היו במצב רוח מרומם מפני שיכול להרוויח בארצות הברית אבד בכפור. זה טוב לברזיל. לא מכבר רצה שכננו להשמיד את הפרסים שלו, והנה עכשיו הוא עומד למכור את היבול במחיר מופלג.

השיחה התגלגלה, כפי שקורה בין שכנים מחלקיבתל שונים המזדמנים יחדיו במסעדה זרה. הסקרנות ההדדית אינה יודעת גבול. מניין אני? מישראל? אה, אביו היה בישראל! הוא בא לברוק את ההמצאות החקלאיות האחרונות אצלנו. החקלאות הישראלית מפותחת מאוד, ואפשר ללמוד ממנה הרבה. אביו דיבר טובות על ישראל.

וברזיל? מה עם השילטון הצבאי? לא טוב. קצינים מבינים בתוחים ובמטוסי קרב, אבל לא במשק. הכלכלה הולכת מדחי אל דחי. ררוש שילטון אזרחי, כדי לנהל את המדינה כראוי. כאשר אומר זאת איש עשיר מאוד, בורגני מאוד, משמע שזה עומד להתרחש.

לכסוף, אחרי שקמו והציעו לנו לגמור את היין שלהם — היתה להם פגישה דחופה בחצות — שאלתי אותם לגבי האינפלציה.

"חמש מאות אחוזים", אמר בגאווה.
"גם אנחנו כבר עברנו מזמן את המאתיים", הגבתי.
"אז אנחנו עדיין האלופים" סיכם בעל-החווה בתרועת-ניצחון.
(לא שכחתי את השאלה הישראלית המנקרת בראשו של הקורא: ארוחה טובה מאוד, פאסטה עם צרפים, צלחת ענקית של מאכלים, יין אדום טוב, קפה ועוגה — כ־10 דולר לנפש.)

חור בקיר

רומא יפה כשאתה רואה אותה כתייר. היא יפה שיבתיים כאשר אתה רואה אותה בעיניו של רומאי, האוהב את עירו, והמכיר כל אבן וכל פינה בה. היה לי מזל ואחד כזה לקח אותי לטיול קצר. עלינו על אחת משבע הגבעות של רומא (יש יותר משבע, אבל כך אמרו הקדמונים, ומי יחלוק עליהם?) וראינו את העיר מזווית חדשה.

פסענו ברחוב אריסטוקרטי שקט. בין נהר הטברנה וצ'ירקו מאסימו, והגענו לכיכר הנושאת את שם של אבירי מאלטה. אבירי מאלטה הם הגילגול האחרון של מיסדריההארה (ההוספיטאלרים) שנולד בארץ-ישראל בימי הצלבנים. בכיכר זו שוכנת מפקדת.

ידידי הוביל אותי לשער ירוק גדול. ניסיתי לפתחו, אך הוא היה נעול.

"הסתכל", אמר, והצביע על חור עגול בדלת, בגודל מטבע של שקל.

התכופתי, הסתכלתי, ונשימתי נעצרה. מבעד לחור שבשער ראיתי שורה ארוכה וישרה של עצים ירוקים, מסודרים בסמטריה מרשימה, אשר יצרו פרספקטיבה מושלמת. בין שני העצים המרוחקים ביותר, בריוק באמצע, ניבטה הכיפה הגדולה של כנסיית פטרוס הקדוש. לפני שנים קראתי סיפור קצר, קלאסי, על דלת ירוקה בחומה, שמאחוריה הסתתר ג'רדן רמיוני. כאן, מאחורי השער הירוק הזה, ניבט היופי המושלם. המראה היה יפה מכל תמונה. רבים עוברים מדי יום על פני השער הזה, מבלי לשים לב לחור בשער. אולי יש כזה איוו שהיא משמעות אלגורית. איני יודע.

גיבורו של בגין

עברנו ליד פסל של גאריבלדי. זהו הגיבור הגדול של מנחם בגין? גיליתי לידידי האיטלקי. הוא מעריך אותו יותר מכל אדם אחר בהיסטוריה.

"מור", השיב האיש, "זה מוזר מאוד. הייתי אומר שגאריבלדי מוכר דווקא את ערפאת".
והוא הסביר: גאריבלדי ניסה לשכנע את ממשלות אירופה להקים מדינה (איטליה המאוחדת) שאיש מהן לא רצתה בה. היא קמה, לכסוף, על אפן ועל חמתו.

בדרך לסיביר

כאשר קראתי את הסיפור של דניאלה שמי על אלכסנדר פן ובתו השלישית, נזכרתי בפגישה האחרונה שלי עם פן. זה היה בראשית שנות ה־60. העולם הזה כתב עליו כמה שורות, שלא מצאו חן בעיניו. איני זוכר את התוכן, אך העניין היה בלתי-יחשוכ. נכנסתי לכסית, ושם ישב המשורר לברו ליד שולחן ושתה. כדרכו, היה שתוי מאוד. כשעברתי על פניו, שלח בי עיניים אדומות וסינן בין שפי תיו: "כשתבוא המהפכה, אתה תהיה הראשון שיילך לסיביר!"

פן

הניגוד למחלת הסרטן אינו מחלת הכולירה, והניגוד לכולירה אינה השחפת. כל אלה הן מחלות, ויש להן רק ניגוד אחד: הבריאות.

מחשבות

מתחת למירפסת

ברומא קבעתי פגישה עם ידידי, כדי ללכת לכול. כל רומאי מכיר מיסערה מיוחדת, קטנה, זולה, מצויינת.

נדרבנו להיפגש בשעה 9.30 בערב בכיכר ונציה, מתחת למירפסת. עמדתי ברחוב, היכתי במשך כמה דקות לידדי, היה קר, הלכתי אנה ואנה, חשתי על המקום. לארמון ונציה יש חזית ארוכה, מרשימה, שטוחה, ויש בה רק מירפסת אחת. מעל מירפסת

זו היה בניטו מוסוליני נהג לנאום את נאומו הגדולים לאומה ולעולם.

לא יכולתי שלא לשאול את עצמי את השאלה המתבקשת: מה היה קורה אלמלא הצטרף מוסוליני למילחמת-העולם?

מוסוליני לא היה טיפש. הוא גם לא העריך, תחילה, את אדולף היטלר, שבו ראה חקייין וולגארי שלו. כאשר נפגשו השניים בפעם הראשונה קיבל הדיקטטור האיטלקי את פניו של מי שהיה אז רק ראש מילגה אופוזיציונית בגרמניה. היטלר לבש מיל-ג'ינס צהוב ארוך, וסיפרו שמוסוליני אמר בחצי-קול למלוויו, בכזו תהומי: "הסיגנון הוא הארס!"

על כל פנים, מוסוליני לא רצה להיכנס למילחמה. כמו פראנקו הספרדי, משך את היטלר באף, אולם ייצרו גבר עליו כאשר התמוטטה צרפת במפתיע. הוא לא יכול היה לעמוד בפיתוי. היה נדמה לו — כמו לרבים אחרים — שהמילחמה הסתיימה למעשה, שהיטלר ניצח, שלברייטס אין ברירה אלא להיכנע, ושלא נותר אלא לחלק את השלל. מוסוליני רצה מאוד בחלקו בשלל הזה — ניצח, קורסיקה, תוניסיה — לפחות.

אך איך היו הדברים מתגלגלים אילו נשאר מוסוליני ניטרלי עד הסוף, כמו פראנקו?

הצגתי שאלה זו לידדי, איש השמאל, בדרך למיסערה. הנה תשובתו: "בימים ההם כבר התמתן המישטר של מוסוליני. הוא כבר לא היה פאשיסטי ממש, אלא מעין מישטר שמרניימני, כמו מישטרו של פראנקו אחרי תום מילחמת-האזרחים הספרדית. מוסוליני היה ממשיך לשלוט, איטליה היתה קופאת על שמריה, וברבות הימים היה מוסוליני נפטר בשיבה טובה (הוא נולד ב־1883). איטליה היתה חזרת בדרכי-שולם למישטר הדמוקרטי כמו ספרד."

אפשר להוסיף: הגרמנים לא היו מתקרבים אל שערי מצרים וארץ-ישראל. הבריגאדה היהודית לא היתה מגיעה לאיטליה, חיייהם של הרבה יהודים היו ניצלים, ומוסוליני היה נמנה עם גדולי העולם אחרי המילחמה. מוסרההשכל: היהורו מפני נאומים מעל למירפסת.

אלוף העולם

במיסערה אכלנו, שתינו, שוחחנו עם שתי סניוריטות, וליכנו היה טוב עלינו. כפי שמקובל באיטליה, בנסיבות כאלה, חייכנו גם קצת לשכנים.

בשולחן הסמוך — המקום היה די צפוף — ישב זוג, כבני 30. האשה היתה יפה מאוד, לבושה באלגנטיות פשוטה ויקרה. הגבר היה שמנמן, משופם, ללא עניבה, במיקטורן מרופט שהעיד על בעליו שהוא עשיר מאוד.

הם מרברים פורטוגלית, העירה אחת משתי הסניוריטות שלנו. פורטוגלית מצלצלת לאוזן האיטלקית כמו יידיש באוזן

סימטריה מושלמת. מצד אחד — ארבעה עולים מברית-המועצות, שונאי המישטר הקומוניסטי. מצד שני — ארבעה עולים מארגנטינה, שונאי המישטר הפאשיסטי.

גם בטענותיהם היתה סימטריה. הם התווכחו על השאלה איזה משני המישטרים גרוע יותר. כל צד טען בלהט שהריכוז בארץ-מוצאו שלו עולה לאי-שעור על הריכוז בארץ השנייה. כל צד ממש נעלב מעצם הרעיון שהמישטר בארץ-מוצאו עשוי להיות קצת פחות גרוע מזה שבארץ השנייה.

אבל הסימטריה היתה רק למראית-עין. היה הבדל גדול בין שתי הקבוצות, שבאו לידי עימות בתוכניתו המצויינת של דן מרגלית, מיפגשים.

יוצאי ברית-המועצות, או לפחות אחרים מהם, הפכו פאשיסטים. יוצאי ארגנטינה ה' פאשיסטיים לא הפכו קומריניסטים. הם הפכו סוציאליסטים, המתנגדים לשני הגושים והרוגלים ברמור קרטיה.

אסקין

כך הוכיחו העולים מארץ-הסובייטים את טענתם, בצורה שלא התכוונו לה דווקא. הם עצמם היו ההוכחה לכך שהמישטר הסובייטי גרוע יותר. כי מה יכול להיות גרוע ממישטר ההופך גם את מתנגדיו למיפלצות?

מי ששמע את דבריו של אביגדור אסקין, מי שראה את חיובו המתנשא הניצחי, יכול היה להתרשם שהנה יושב הפאשיסט המושלם. הרמגוניה שלוחת-הרסן והבלתי-רציונלית לחלוטין שבפיו; נכונותו לשטע ככל רגע את ריביו יריבו, אך לזעוק חמס כאשר מישחו מעז להיכנס לדבריו — כל אלה הן תכונות ידועות. אך גרוע מזה היה התוכן. הוא היה מוכן בהחלט להצדיק את כל הזוועות המבוצעות בשם "העולם החופשי", את פלוגות-הרצח בארגנטינה ובאליסלוואדור, את מרתפי-העיניים של יורשי-הגסטאפו — כי זה נעשה בשם "החופש", נגד הקומוניזם. ואילו יוצאי-ארגנטינה, שייכרו באופן רציונלי, לא הצדיקו את הזוועות שבוצעו בשם הקומוניזם. הם מחפשים דגם חברתי מוסרי וצודק. אפשר להתווכח על מידת המציאותיות של השקפותיהם, אך בוודאי אי-אפשר לשלול את יופיו של החלום.

הקומוניזם מינוס מארכיזם שווה פאשיזם. איש כמו אסקין מרגים זאת יפה. אדם כמוהו, שהתחנך במישטר הטוטאליטרי של הכולשביקים, אינו יכול גם לדמיין לעצמו דמוקרטיה אמיתית מהי, מה כוחה ומה עריפותה. הוא יכול רק להחליף זוועה אחת ברעותה, דגם טוטאליטרי אחד במישטרו. נראה כי הסובייטים יוצרים נכות רוחנית, שאין לה מרפא.

ואולי אני מגזים. הפרופסור שישב לידו, בוריס אורלוב, ריבר בניהם אחרת. היה נרמה שהוא מבין את טיב הפשרה, הפלורליזם, הליברליזם, שבבלעדיהם לא ייתכנו חיים של חופש. אך מסופקני אם למד זאת במוסקווה.

בין סרטן וכולירה

כבר סירפתי שהייתי לפני כמה ימים ברומא, כאורח בוועידה הארצית של מפלגה שמאלית-ניטרליסטית. המתנגדת לשני הגושים הגדולים. כהתאם להשקפה זו, הומינו יחד איתי שורה ארוכה של נציגים של מאבקי-שולם ומאבקי-חרות — אנשי סולידריות מפולין וסאנדרניסטים מניקאראגואה, לוחמי-שיחרור מהמחתרת של צ'ילי ודוברת קבוצת אמנת 77 הנרדפת בצ'כוסלובקיה, ועוד ועוד.

אחד המתווכחים, איש מפלגת-האלטרנטיבה בכרלין המערבית, הפריע קצת לאחווה-הלוחמים כאשר השמיע תלונה. אמנם, הכל מסכימים כאן שצריכים להילחם בשני הגושים, ולהתנגד לכל ריכוז, במערב ובמזרח. אולם שיווי-המישקל אינו נשמר במציאות. ורפי השלום והצדק במערב, הלוחמים בטילים האמריקאים באירופה ובמישטרים הפאשיסטיים באמריקה הלאטנית, אינם מגלים להט רומה, כשהם מרימים את קולם נגד הריכוז במזרח. עדיין פועלת בליבם הנוסטלגיה השמאלית של אתמול, עדיין נשאר בהם מישקע של סיסמות פרו-סובייטיות, שאבר עליהן הכלח.

מאות האיטלקים הצעירים, שנכחו באולם, אנשי השמאל שאיבדו את כל האשליות שלהם לגבי המישטר הסובייטי וגורויו, הינהנו לאות הסכמה. הם הסכימו בליבם שהנואם צודק.

אותה הבעיה קיימת, כמוכן, גם בצד השני — אצל הלוחמים בריכוזי בגוש המזרחי. הם תולים את תיקונותיהם בארצות-הברית, גם בשעה שהם מודעים לזוועות המבוצעות בארצות רבות בעזרת סוכנים אמריקאיים, כסף אמריקאי ונשק אמריקאי (וישראל).

מי שמאמין בדרך השלישית, הניטרליסטית, חייב להתנער מכל הברעלות האלה. הניגוד למישטר הסובייטי אינו הגוש האמריקאי, והניגוד לגוש האמריקאי אינו הגוש הסובייטי. מבחינת המגמות השיטות, ההבדל בין שני הגושים בעולם הוא מינימלי. הניגוד לשניהם הוא עולם בלי גושים, המשתחרר מעול שני הבריונים גם יחד. מי שרוצה בשלום, בעולם של עמים בני-חורין, בשיחרור כדור-הארץ מאיום ההשמדה הגרעינית, אינו יכול לסגוד לגוש זה או אחר. הגושים עצמם הם המחלה, הפוקדת את האנושות בימינו.